ישׂראל-יהושע זינגער

אַ פֿרעמדער

אַז די פּויערים אין דאָרף ליעשנאָוועקע האָבן זיך אין דער פֿרי דערוווּסט, אַז מ'האָט בײַ זייער שכן רפֿאל דעם מילנער אַרויסגעפֿירט בײַנאַכטביידע פֿערד זײַנע פֿון שטאַל אַרויס, האָבן אַלע געלאָזט שטיין די אַרבעט אין פֿעלד און אַוועק צו דער מיל.

אויפֿן גרויסן פֿאַרמעליקטן הויף, איבער וועלכן הינער האָבן געפּיקט קערנער, איז די שטאַל געשטאַנען אויפֿגעפּראַלט. די אײַזערנע שטאַבע אויף דער טיר פֿון שטאַל איז געווען איבערגעשניטן אויף דער העלפֿט. רפֿאל דער מילנער, אַ ברייט-ביינוקער ייִד מיט אַ שוואַרצער באָרד, וואָס איז פֿאַרוויַסט פֿון מעל און מיט געצויגענע פּלייצעס פֿון שלעפּן זעק תּבֿואה, האָט געקוקט מיט אומעטיקע שוואַרצע אויגן פֿון זײַן פֿאַרמעלט פּנים אַרויס און באַטראַכט די צווי געשפּאַנען, וואָס האָבן איבעריקע געהאַנגען אויף דער וואַנט. ביילע, זײַן ווײַב, אַ ייִדענע מיט אַ הויכן בוזעם, וואָס איז באַשטעקט מיט שפּילקעס און נאָדל-פֿאָדעם, האָט געבראָכן די הענט און געיאָמערט מיט אַ ניגון פֿון אַ באַוויינערקע:

אַזאַ פּאָר ליכטיקע פֿערד -- האָט זי נאָכגעזאָגט שבֿחים און געוויינט אין פֿאַרטעך אַרײַן

-- אַזאַ פּאָר טײַערע לייבן.

רפֿאלס הונט „בורעק“, אַ גרויסער ברוין-הויטיקער כּלבֿ, וואָס אַז ער פֿלעגט אַרײַן אין צאָרן, פֿלעגט ער איבעררײַסן די קייט מיט וועלכער ער איז געווען צוגעבונדן, איז געלעגן אין מיטן הויף, אַ דערשטיקטער, מיט אַ לאַנגער בלויער צונג אַרויסגעשטעקט. פֿליגן האָבן געזשומעט און געדרייט זיך אין קאַראַהאָדן אַרום דער הינטישער צונג. די פּויערים האָבן מיט די שפּיץ-שטיוול צוגעגלעט די דערשראָקענע אויפֿגעשטעלטע האָר איבער דעם הונטס רוקן און געשאָקלט מיט די קעפּ:

-- אוי, ראַפֿאַל, ראַפֿאַל, אַ שווערע עוולה איז דיר געשען -- האָבן זיי אים באַדויערט.

רפֿאל איז געגאַנגען איבערן הויף און געזוכט סימנים פֿון די פֿערדישע פּאַדקאָוועס. אָבער קיין שום שפּורן זייַנען נישט געווען.

סייַדן מיט כּישוף זיי אַרויסגעפֿירט -- האָבן די גויעס געמורמלט. -- קיין סימן פֿון קיין טריט נישטאָ.

וואָס פֿאַר אַ כּישוף? -- האָט יאַן דער שמיד אַוועקגעמאַכט מיט דער פֿאַרקאַשערטער און אויסגעשמירטער האַנט -- זיי האָבן די פֿיס מיט זעק אַרומגעבונדן, די הינטישע זין, און ס'איז קיין סימן נישטאָ...

פֿון דאָרף זייַנען אַלץ נייַע פּויערים אָנגעקומען. די איבערגעשניטענע אײַזערנע שטאַבע, דער געהרגעטער הונט אויפֿן הויף האָבן געוועקט צאָרן און מורא צווישן די פּויערישע הערצער:

-- שנייַדן לעבעדיקע פּאַסן דאַרף מען פֿון די גנבֿים -- האָבן רויע קולות זיך געהערט.

און דערנאָך באַשיטן מיט זאַלץ -- האָבן אַנדערע צוגעגעבן.

זיי זייַנען געווען אויסער זיך פֿון צאָרן, רפֿאל דעם מילנערס שכנים.

ערשטנס, איז רפֿאל געווען אַן אייגענער אין דאָרף. ניט נאָר ער אַליין, נאָר אפֿילו דער פֿאָטער זייַנער איז געבאָרן געוואָרן אין ליעשנאָווקע. אַלטע פּויערים האָבן נאָך אפֿילו זייַן זיידן געדענקט, ווען ער איז געווען אַ פּאַכטער בייַם פּריץ אין הויף. אויך האָט ער זיך געפֿירט ווי די פּויערים אין דאָרף, רפֿאל, גאָר ווי קיין ייִד נישט. נישט ער האָט אַ קרעמל געהאַלטן, נישט ער האָט זאַכן אויפֿגעקויפֿט. צוגלייַך מיט אַלע ליעשנאָווקער בעל-הבתּים האָט ער אַליין באַאַרבעט די ערד זייַנע, האָט האָלץ פֿון וואַלד געפֿירט, בהמות געהאָדעוועט. צוגלייַך מיט די פּויערטעס אין דאָרף האָט ביילע זייַן ווייַב געגראָבן קאַרטאָפֿל, געמאָלקן די קי, און אויף יעדן יריד אין

שטעטל געפֿאָרן צו פֿאַרקויפֿן גענדז, הינער און אייער. אין דער אַלטער ווינט-מיל זײַנער, האָבן אַלע פּויערים פֿון אַרום געמאָלן זייער קאָרן. רפֿאלס וואָג, האָט מען געוווּסט, איז אַ פּינקטלעכע, מען קען זיך אויף איר פֿאַרלאָזן. אחוץ דעם וואָס ער האָט ניט דערמאָנט אין רעדן די הייליקע מוטער, יעזוס-קריסטוס און זײַנע הייליקע ווונדן, האָט ער גערעדט פּויליש מיט אַלע פּויערים גלײַך. און אפֿילו אין כּוחות איז ער ניט אָפּגעשטאַנען פֿון די שטאַרקסטע בעל-הבתּים אין דאָרף. זייער גרינג איז ער מיט אַ ״קאָרץ״ תּבֿואה געגאַנגען איבער די שמאָלע טרעפּ פֿון זײַן מיל. זיי האָבן אים דערפֿאַר פֿאַר אַן אייגענעם געהאַלטן, פֿאַר אַ ליעשנאָווקער, און זיי האָבן זײַן עוולה געפֿילט ווי זייערס אַן אייגענע.

צווייטנס, זײַנען זיי אומרויִק געווען פֿאַר זיך אַליין. דער איינציקער אין דאָרף, וואָס האָט געהאַט אַן אײַזערנע שטאַבע איבער דער טיר פֿון זײַן שטאַל, איז געווען רפֿאל דער מילנער. אויך אַ הונט האָט ער געהאַט אַ גרעסערן און בייזערן פֿון אַלע אַנדערע שכנים אין דאָרף. אויב מען האָט פֿון זײַן שטאַל געקאָנט די פֿערד אַרויספֿירן, איז שוין דאָס דאָרף הפֿקר, איז קיינער מיט זײַן פֿערדל נישט זיכער.

תּחילת האָבן פּויערים גענומען טענהן, אַז דאָס האָבן ציגײַנער געטאָן. זיי גנבֿענען שטענדיק פֿערד, די שוואַרצע געצנדינער, און נאָר בײַ זיי דאַרף מען זוכן. אָבער יאַן דער שמיד, דער חכם פֿון דאָרף, וואָס קען לייענען און שרײַבן, האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער פֿאַרקאַשערטער אויסגעשמירטער האַנט:

נאַרעשקייטן רעדט איר, מענטשן -- האָט ער געזאָגט מיט ווירדע, ווי תּמיד, ווען ער, דער געלערנטער, רעדט צום פּראָסטן המון -- ערשטנס, האָבן שוין ציגײַנער לאַנג דאָ זייערע געצעלטן נישט פֿאַרלייגט. צווייטנס, האָבן ציגײַנער ליב צו גיין אויף אַ לײַכטער גנבֿה. שנײַדן אײַזערנע שטאַבעס קענען זיי ניט, און דאָס איז נישט זייער אַרבעט.

-- אויב אַזוי, האָט עס יונה דער שינדער געטאָן -- האָט אַן אַלט פּויערל געפּרוּווט טרעפֿן -- ער איז אַ שטאָטישער און ער ווייסט ווי אַזוי צו מײַסטרעווען בײַ אײַזן.

יאַן האָט נאָך אַ מאָל ערנסט באַטראַכט די איבערגעשניטענע שטאַבע און דעם געדאַנק וועגן יונה דעם שינדער אויך אָפּגעוואָרפֿן:

יונה קען אָפּדרייען אַ שלאָס -- האָט ער געזאָגט -- אָבער שנײַדן אַ שטאַבע קען ער נישט.

דערצו וואָלט יונה זיך נישט אָנגעהויבן מיט קיין הונט. אַ ייִד האָט פֿאַר אַ הונט מורא. באַקאַנט...

די פּויערים האָבן זיך געקראַצט די קעפּ:

ווער דען האָט עס געקאָנט טאָן? -- האָבן זיי געפֿרעגט בײַם שמיד -- זאָג דו, יאַן ...

יאַן האָט געלאַסן אויסגעגלעט מיט די אויסגעשמירטע פֿינגער ביידע בלאָנדע וואָנצעס אויף רעכץ און אויף לינקס און גערעדט געלאַסן:

-- דאָס איז דעם בלינדן צעגעלעקס אַרבעט. ער איז אַ מאָל אַ שמיד געווען. דערצו איז ער געזעסן אין קרימינאַל מיט שטאָטישע גנבֿים און זיי האָבן אים אויסגעלערנט שנײַדן אײַזן.

-- ריכטיק, יאַן -- האָבן די פּויערים זיך דערפֿרייט -- דאָס איז עס טאַקע. און מיט הינט קען ער אויך אומגיין, צעגעלעק, נאָך פֿון די צײַטן ווען ער איז אַ הונט-שלעגער געווען. אַזעלכע קענען דעם גרעסטן הונט בײַקומען...

פֿון וועג איז דער עלצטער פֿון דאָרף אָנגעקומען, דער "וואיט". ער איז געגאַנגען מיט געלאַסענע טריט, ווי פֿאַר אַן עלצטן פּאַסט. דאָס בלעכל פֿון זײַן אַמט איז געווען צוגעטשעפּעט צו דער ברוסט. די פּויערים האָבן זיך פֿאַנאַנדערגערוקט און געמאַכט אים אַ וועג צו דער שטאַל. ער האָט באַטראַכט די ליידיקע שטאַל און געלאָזט הערן זײַן אָפֿיציעל וואָרט:

-- אַרויסגעפֿירט די פֿערד -- האָט ער געזאָגט פֿײַערלעך, ווי ער וואָלט אַ נײַס אַנטדעקט -- און קיין צייכנס זײַנען נישטאָ.

מיר זײַנען נישט זיכער מיט די פֿערד אין די שטאַלן.

מען דאַרף זוכן בײַ צעגעלעקן.

מ׳דאַרף צעגעלעקן אײַנזעצן.

ס׳גאַנצע דאָרף לײַדט פֿון דעם גנבֿ!

לאָמיר גיין צו צעגעלעקן!

לאָמיר גיין צו צעגעלעקן -- האָט דער ״וויט״ געזאָגט.

ער איז געגאַנגען פֿרי ערויס. לעבן אים, יאַן דער שמיד און רפֿאל דער מילנער. נאָך זיי די פּויערים, צו לעצט די ווײַבער און די קינדער. פֿון אַ זײַט פֿון דאָרף, אָפּגערוקט פֿון אַלע הײַזער, אויף אַ בערגל איז געשטאַנען צעגעלעקס הײַזל, אָפֿן צו אַלע ווינטן, אָן איין שטיקל פּלויט, אָן איין ביימל. פֿאַר דער טיר איז געשטאַנען צעגעלעק און געהאַקט אַ קרומען וואָרצל פֿון אַ בוים, וואָס ער האָט אויסגעגראָבן פֿון דער ערד. כאָטש ער האָט געזען די מענטשן דערנעענטערן זיך צו זײַן הויז, האָט ער נישט אומגעקוקט זיך אויף זיי און ווײַטער געהאַקט האָלץ. ערשט ווען דער הונט זײַנער האָט גענומען רײַסן זיך אויף דעם קייטל און מיט ווילדער רציחה בילן אויף די אָנקומענדיקע, האָט ער געלאָזט שטעקן די האַק אין האָלץ און אײַנגעשטילט דעם הונט.

-- טשיכאָ, פּשאַ יוכאַ! (שווײַג, הינטיש בלוט) -- האָט ער אָנגעשריגן אויף דעם הונט און אים געוואָרפֿן אַ שטיקל האָלץ.

די פּויערים האָבן זיך דערנעענטערט, אָבער ניט באַגריסט אים מיט דעם געוויינלעכן ״זאָל זײַן געלויבט יעזוס כריסטוס״. צעגעלעק, אַ קורץ-געוווּקסיקער, אַ שטאַרק-געבויטער, ווי אַ דעמבן-קלעצל, מיט אַ גרויסער גלאַטער טשופּרינע, וואָס פֿאַלט אים אין די אויגן אַרײַן, האָט מיט פֿעסטע פֿיס אָנגעשפּאַרט זיך אין דער ערד און באַטראַכט די מענטשן מיט איין אויג, אַ שאַרפֿס, אַ דורכדרינגלעכס און אַ קלוגס. דאָס צווייטע אויג איז געווען בײַ אים אַן אויסגערונענס, אַ רויט שפּעלטל בלויז. דער עולם האָט געוואַרט, ער זאָל אָנהייבן רעדן, אָבער צעגעלעק האָט געשוויגן. דער ״וויט״ האָט זיך אויסגעהוסט, כאָטש ער האָט עס נישט געדאַרפֿט, און אָנגעהויבן רעדן:

-- צעגעלעק, מען האָט די נאַכט ביַי רפֿאל, דעם מילנער אַרויסגעפֿירט די פֿערד פֿון שטאַל.

נו? - - האָט צעגעלעק אַ ברום געטאָן.

נו, זאָגט מען, אַז דאָס איז דיַין אַרבעט, צעגעלעק.

אָנשטאָט געבן אַן ענטפֿער, האָט צעגעלעק געלאַסן אַרויסגענומען פֿון אַ כאַזערשער בלאָז אַביסל מאַכאָרקע, ער האָט פֿאַרדרייט אַ פּאַפּיראָס, אָנגעקלאַפּט צוויי צינד-שטיינדלעך און פֿאַררויכערט. ערשט נאָכן פֿאַרציִען אַ היפּש ביסל רויך און אַרויסלאָזנדיק עס צוריק דורך דעם מויל און דער נאָז, האָט ער עטלעכע געציילטע ווערטער אַרויסגעזייעט:

אַז איר וועט זיי געפֿינען ביַי מיר, קענט איר זיי נעמען.

די פּויערים האָט אויפֿגעקאָכט זיַין געלאַסנקייט:

זיי נישט גענומען, נאָר דו -- האָבן זיי געשריגן -- אַלע זאָגן אַזוי.

צעגעלעק האָט ווידער אַריַינגעצויגן אַ היפּש ביסל רויך:

-זאָגן קען מען אויף יעדן -- האָט ער גערעדט געלאַסן -- אפֿילו אויפֿן גלח אַליין. פֿון זאָגן ווערט מען נישט טראָגן . . . מען דאַרף געפֿינען אָדער האָבן עדות.

די פּויערים זיַינען נאָך מער אויפֿגעקאָכט געוואָרן. טאַקע דערפֿאַר, וואָס ער האָט אַזוי גלאַטיק גערעדט, און זיי האָבן נישט געהאַט וואָס צו ענטפֿערן, זיַינען זיי נאָך בייזער געוואָרן. דער "וויט" האָט ברייט געעפֿנט צעגעלעקס אָרעמע שטאַל. אַ ציג האָט אויף אים געמעקעט פֿון דעם שטאַל אַרויס.

אפֿשר איז דאָס דיַינע, ראַפֿאַל? -- האָט צעגעלעק געשפּאָט -- נעם זי און מעלק זי אויס.

רפֿאל האָט די שוואַרצע באָרד אויסגעקראַצט פֿון מעל:

-- הער אויס, צעגעלעק -- האָט ער געזאָגט -- די פֿערד זײַנען בײַ מיר טײַערע. פֿינף און צוואַנציק רובל אין מזומנים וועל איך געבן, אַז מען וועט זיי מיר צוריק אַרײַנשטעלן אין שטאַל אַרײַן. אַלע מענטשן הערן.

צעגעלעק האָט אויף אים געפֿינטלט מיטן בלינדן אויגל.

-- ביסט כיטרע, ראַפֿאַל, -- האָט ער געזאָגט מיט האַס, -- אָבער צעגעלעק איז קליגער פֿון דיר. נישט איך האָב דײַנע פֿערד גענומען, נישט איך ווייס ווער עס האָט זיי גענומען.

ער האָט אָנגעשפּיגן זיך אין יידע הענט און גענומען האַקן ווײַטער דעם קרומען וואָרצל, נישט אומקוקנדיק זיך אויף די מענטשן מער.

די פּויערים זײַנען אַוועק בייזע פֿון בערגל.

זינט עטלעכע יאָר האָבן זיי געהאַט פֿון צעגעלעקן אַ סך צרות אויסצושטיין. זינט ער איז צוריקגעקומען פֿון קרימינאַל און זיך אויפֿן בערגל באַזעצט, איז קיין מנוחה נישט געווען אין דאָרף. דאָ איז אַ לאָפּאַטע אַוועקגעקומען פֿון פֿעלד, אויב מען האָט זי פֿאַרגעסן אַרײַנצונעמען; דאָ איז אַ האַק פֿאַרפֿאַלן געוואָרן; דאָ האָט אַ קאַטשקע געפֿעלט פֿון דער סטאַדע וואָס איז געקומען פֿון טײַכל. פּונקט ווי קליינע גניבֿות, זײַנען אויך גרעסערע גניבֿות אָנגעגאַנגען. אַ מאָל פֿלעגט אַ געשפּאַן פֿאַרשווינדן פֿון שטאַל אַרויס. איין מאָל האָט מען בײַם פּריץ דאָס פֿענצטער בײַנאַכט געעפֿנט, און דעם גאָלדענעם זייגער אַרויסגעגאַנוועט; דער גלח האָט זיך געקלאָגט, אַז אין דער קירכע פֿעלט געלט פֿון דער פּושקע. כאָטש דער ״וויט״ איז אַלע מאָל נאָך יעדער גנבֿה אין דאָרף געגאַנגען אויף ס׳ניַי זוכן בײַ צעגעלעקן און אויפֿסנײַ גאָרניט געפֿונען, האָבן אַלע געוווּסט, אַז דאָס אַלץ שטאַמט פֿון זײַן הויז; אַז די קליינע גניבֿות מאַכן זײַן ווײַב און קינדער, און די גרויסע -- צעגעלעק אַליין. פֿריִער זײַנען קיינמאָל אַזעלכע זאַכן ניט פֿאָרגעקומען אין דאָרף.

טאָמער איז נאָך געווען וויניציק די גניבֿות, האָט צעגעלעק אויך אַלערליי אַנדערע שאָדנס און שטיקלעך דעם דאָרף אָפּגעטאָן. איין מאָל האָט דער יידישער קרעמער פֿון דאָרף געפֿונען אין דער פֿרי, אַז

עמעצער האָט אויסגעבויערט אַ לעכל אין פֿאַס נאַפֿט, וואָס ער האָט געהאַט שטיין אין פֿעדער-הײַזל, און דער גאַנצער נאַפֿט האָט אויסגערונען. כאָטש מען האָט קיינעם ניט געכאַפּט בײַ דער האַנט, האָט מען געוווּסט אַז דאָס האָט צעגעלעק געטאָן. דאָס האָט ער זיך נוקם געווען דערפֿאַר, וואָס דער קרעמער האָט נישט געוואָלט געבן אויף באָרג זײַן ווײַב אַ קוואַטירל נאַפֿט פֿאַרן לעמפּל. עס האָט געפֿעלט אַ האָר, אַז דאָס גאַנצע דאָרף זאָל אָפּגיין מיטן פֿײַער. אַן אַנדערש מאָל פֿלעגט ער אָנצינדן די ראַצן, וואָס ער האָט געכאַפּט בײַ זיך אין הויז, און לאָזן זיי ברענענדיקע לויפֿן איבער די פֿעלדער, און גראָד דאַן ווען די טריקעניש איז גרויס. אַ סך מאָל פֿלעגט ער גאָר חוזק מאַכן פֿון די פּויערים, אָפּנאַרן און מאַכן זיי צו לײַטנס געלעכטער.

פֿאַר די עטלעכע יאָר צײַט האָבן די פּויערים נישט איין מאָל געפֿאָדערט בײַם "וויט", מען זאָל דעם צעגעלעק אַרויסטרײַבן, די שוואַרצע קרעציקע שאָף פֿון דער ריינער סטאַדע אַרויסנעמען. אָבער דער "וויט" האָט גאָרניט געטאָן דערצו.

-- אַז מען האָט אים נישט געכאַפּט בײַ דער האַנט, קאָן מען גאָרנישט ניט טאָן -- האָט ער געטײַנעט-אַזוי איז דאָס געזעץ.

איצט, נאָך די פֿערד, וואָס מ'האָט אַרויסגעגנבֿעט פֿון רפֿאלס שטאַל אַרויס, האָט דאָס בלוט בײַ אַלעמען געקאָכט פֿון צאָרן קעגן צעגעלעקן.

-- וואָס פֿאַר אַן עלצטער ביסטו? -- האָבן זיי געשריגן צום "וויט" -- אַז דו קענסט דאָס דאָרף נישט אָפּהיטן פֿון שלעכטס?

-- וואָס פֿאַר אַ בעל-הבית ביסטו, אַז מיר זײַנען נישט זיכער מיט די פֿערד אין די שטאַלן?

דער "וויט" אַ פֿאַרלאָרענער, אַ צעטומלטער פֿון די געשרייען אויף אים, איז געשטאַנען מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ. פּלוצלונג האָט ער אויסגעגליכן די ברוסט, אַרויסגעזעצט דאָס בלעכל פֿון זײַן אַמט, און אַ קלאַפּ געטאָן מיטן שטעקן אין דר'ערד:

-- וואָס שלעפּן זיך דאָ די „באַבעס" מיט די קינדער הינטער די טריט? -- האָט ער זיך גענומען בייזערן -- מען קען קיין וואָרט נישט אויסרעדן -- אַהיים, ווײַבער, אַהיים!

די ווײַבער האָבן אַ בליק געכאַפּט צו די מענער, צו זוכן זייער הילף, אָבער די מענער האָבן זיי קיין הילף נישט געגעבן. זייערע אויגן זײַנען געווען בייז. האָבן די ווײַבער פֿאַרשטאַנען, אַז זיי זײַנען איבעריק דאָ, און זיי האָבן גענומען די קינדער און אומוויליק אַוועק אַהיים. אַז די ווײַבער זײַנען שוין געווען היפּש דערווײַטערט, האָט דער „וויט" אויפֿגעהויבן די האַנט און געגעבן אַ צייכן, מען זאָל אים הערן.

-- מענטשן -- האָט ער געזאָגט שטיל -- די צונג צווישן די ציין האַלטן קענט איר?

-- אַז מ'דאַרף, וועט מען האַלטן -- האָבן קולות געענטפֿערט.

-- הערט זשע, וואָס איך רעד צו אײַך -- האָט דער „וויט" סודותדיק געזאָגט -- איך קען צעגעלעקן גאָרנישט טאָן. איך האָב גאָרנישט געפֿונען. אָבער צו וואָס דאַרפֿט איר מיך? פּויערים דאַרפֿן אַליין זיך קענען אַן עצה געבן מיט אַ גנבֿ, איך וועל פֿון גאָרנישט ניט וויסן . . .

איידער עמעצער נאָך האָט אַ וואָרט אויסגערעדט, האָט דער „וויט" זיך אײַנגעוויקלט אין זײַן ברוינער קאַפּאָטע און גיך אַוועק.

די פּויערים האָבן זיך איבערגעקוקט:

ריכטיקע רייד!

שוין לאַנג געדאַרפֿט טאָן.

אַז די פּאָליציי גיט אונדז נישט קיין גערעכטיקייט, וועלן מיר אַליין זי נעמען.

-- פּויערישע גערעכטיקייט, ברידער!

צו צעגעלעקן צוריקגיין!

-- אָפּרוימען אים, דעם הינטישן זון!

די קישקעס אַרויסלאָזן!

יאַן דער שמיד האָט אויפֿגעהויבן אַ פֿאַרשמירטע, פֿאַרקאַשערטע האַנט.

-- שרײַט נישט אַלע ווי די גענדז -- האָט ער געזאָגט -- אַ זאַך דאַרף מען טאָן באַרעכנט; קיינער זאָל נישט וויסן, און נישט מיט די בלויזע הענט. צעגעלעק איז אַ שלעגער, מעגלעך, אַז ער האָט אַ ביקס אין שטוב.

-- ריכטיק -- האָבן די פּויערים צוגעגעבן -- קלוגע רייד רעדסטו, יאַן.

דער שמיד האָט אַ שמייכל געטאָן אין זײַנע וואָנצעס אַרײַן פֿון די שבֿחים וואָס מען גיט אים, און געגעבן באַפֿעלן ווי אַן עלצטער.

-- גייט יעדער צו זיך אַהיים -- האָט ער באַפֿוילן -- און רעדט קיין וואָרט נישט, אפֿילו פֿאַר די אייגענע ווײַבער נישט. בײַנאַכט, ווען די ווײַבער און קינדער וועלן שוין שלאָפֿן, נעמט יעדער אין דער האַנט וואָס עס לאָזט זיך, אַ האַק, אַ מעסער אָדער אַ שטעקן און קומט זיך צונויף בײַ רפֿאלס מיל. פֿון דאָרט וועלן מיר שטילערהייט אַוועק צו צעגעלעקן. אַז פּאָליצײַ וועט צומאָרגנס קומען, זאָל קיינער פֿון אונדז נישט וויסן גאָרנישט. געדענקט זשע בײַ דער מיל טרעפֿן מיר זיך!

די פּויערים זײַנען שווײַגנדיק זיך פֿאַנאַנדערגעגאַנגען יעדער צו זײַן היים, צו זײַן אַרבעט. רפֿאל דער מילנער איז אַוועק צו זיך. אָבער אָנשטאָט אַרײַנצוגיין אין מיל, איז ער אַרײַן צום ווײַב אין קיך.

ביילע -- האָט ער געזאָגט שטיל -- אַ נײַ אומגליק אויף מײַן קאָפּ.

ביילע האָט פֿאַרבראָכן די הענט, נאָך איידער זי האָט געוווּסט עפּעס. רפֿאל האָט איר אַ דערשראָקענער דערציילט, וואָס מען האָט

אים אָנגעזאָגט נישט צו דערציילן. און מיד האָבן זיי גערופֿן מיט זיך -- האָט ער מיט שרעק גערעדט -- וואָס טוט מען?

רפֿאל און זײַן ווײַב זײַנען געזעסן שווײַגנדיקע. זיי האָבן גאָרנישט געוווּסט וואָס צו טאָן. פֿון שטענדיקן וווינען אין די דערפֿער, האָבן זיי גוט געוווּסט וואָס פּויערים קענען אָפּטאָן, ווען זיי טיילען אויס גערעכטיקייט. קיין שום רחמנות איז נישטאָ ווען זיי טראָגן אַרויס אַ משפּט קעגן אַ זינדיקן. איבערהויפּט זײַנען זיי ביטער, ווען זיי פּאַקן אַ פֿערד-גנבֿ. ביסלעכווײַז דערהרגענען זיי אַזעלכן. און כאָטש רפֿאל און זײַן ווײַב האָבן געגלויבט, ווי די איבעריקע אײַנוווינער אין דאָרף, אַז ניט קיין אַנדערער ווי צעגעלעק האָט זיי די פֿערד אַרויסגעפֿירט פֿון שטאַל אַרויס, האָבן זיי אויפֿגעשווידערט פֿון געדאַנק בלויז, אַז מ׳וועט אים דערהרגענען אין דער נאַכט.

-- וויי איז מיר -- האָט רפֿאל געזיפֿצט -- אַ האַק האָבן זיי מיר אָנגעזאָגט מיטצונעמען.

כאָטש רפֿאל איז נישט געווען קיין גרויסער למדן, האָט ער געוווּסט, אַז רציחה איז דאָס ערגסטע אין דער וועלט. אין זײַן גאַנצן לעבן האָט ער קיין מאָל קיין בלוט נישט פֿאַרגאָסן, נישט נור פֿון אַ מענטשן, נאָר אפֿילו נישט פֿון קיין חיה. ער האָט אפֿילו נישט רעכט פֿאַרטראָגן, ווען די שכנים פֿלעגן קוילן אַ חזיר און דער חזיר האָט ס׳גאַנצע דאָרף מיט זײַנע קולות פֿאַרטויבט. נאָך ווינציקער האָט ער געקענט לײַדן, ווען די פּויערים אין דאָרף פֿלעגן זיך אַ מאָל שיכּורע צעשלאָגן און מיט ״קלאָניצעס״ פֿון די וואָגנס די קעפּ זיך עפֿענען. בײַ זײַן גאַנצן כּוח, האָט ער געפֿילט אַן עקל צו בלוט. אפֿילו ווען ער פֿלעגט אַ מאָל אַראָפּברענגען דעם שטעטלשן שוחט צו זיך אין דאָרף און שעכטן אַ קעלבל, האָט ער ניט געקענט צוקוקן זיך צו דער שחיטה. דער שוחט פֿלעגט אים אויסרעדן:

-- אַז מען מאַכט אַ ברכה, פֿילט די בהמה נישט קיין ווייטיק, רב רפֿאל -- האָט ער אים געזאָגט.

רפֿאל האָט דעם שוחט געגלויבט, אָבער קוקן פֿונדעסטוועגן ווי מען שעכט אַ קאָלב, האָט ער נישט געקאָנט. אַ חלשות פֿלעגט אויף אים אָנפֿאַלן. איצט האָבן די שכנים אים געהייסן קומען מיט אַ

האַק, אָפּצורוימען אַ מענטשן בײַנאַכט, די קישקעס אים אַרויסצולאָזן.

-- וואָס טוט מען? וואָס טוט מען? -- האָט ער געפֿרעגט זיך אַליין, וויסנדיק גאַנץ גוט אַז ער האָט נישט קיין תּשובֿה.

רעדן צו די פּויערים וועגן רחמנות האָט ער נישט געקאָנט. ער האָט געקענט די שכנים זײַנע, געוווּסט, אַז כאָטש זיי האַלטן פֿון אים, וועלן זײַנע רייד קיין פּעולה נישט האָבן. ער וועט זיך בלויז נאַריש מאַכן, דאָס אַלץ. אָפּזאָגן זיך פֿון מיטגיין, האָט אַוודאי קיין זין נישט געהאַט. זיי וועלן אים האַלטן פֿאַר אַ פּחדון, וואָס היט זיך די אייגענע פֿעל, ווען אַלע אַנדערע שטעלן זיך איַין. דערצו האָבן זיי זיך אָנגענומען פֿאַר אים. צוליב זײַנע פֿערד וואָס מען האָט אַרויסגעפֿירט פֿון שטאַל, ווילן זיי צעגעלעקן אָפּרוימען. וואָס פֿאַר אַ פּנים וועט עס האָבן, ווען ער וועט זיי אַזוי אָפּצאָלן דערפֿאַר.

ביילע האָט אַרויסגענומען פֿון דער קיך אַ טאָפּ פּאָרעדיקע קאַרטאָפֿל און אָנגעשאָטן אין ליימענע שיסלען. זי האָט אַרויפֿגענומען פֿון קעלער קאַלטע זויער-מילך און אַוועקגעשטעלט אויף דעם טיש. דערצו האָט זי אויך אַ יונגע ציבעלקע צעשניטן און פֿאַרבראָקט די הייסע קאַרטאָפֿל. די געשמאַקע פּאַרע איז זיך צעגאַנגען איבער דער קיך.

רפֿאל -- האָט זי געזאָגט -- גיי צו עסן. האָסט נאָך הײַנט אין דײַן מויל נישט געהאַט.

רפֿאל האָט נישט געקאָנט עסן. אַ שווײַגנדיקער איז ער אַרויס אין דרויסן. אין הויף איז נאָך אַלץ דער געהרגעטער הונט געלעגן. רפֿאל האָט אים אַוועקגעשלעפּט הינטערן הויף און אַ טיפֿן גרוב פֿאַר אים אויסגעגראָבן. אַ מידער פֿון גראָבן און פֿון עגמת-נפֿש איז ער אין דער מיל אַרײַן און זיך אין די ליידיקע זעק אַרײַנגעוואָרפֿן.

-- גאָט -- האָט ער גערופֿן, אויפֿהייבנדיק די שוואַרצע אויגן צו די אויסגעפּוילטע קראָקוועס -- העלף מיר, טאַטע זיסער אין הימל.

ער האָט זיך איבערגעדעקט מיט אַ זאַק און שווער אײַנגעשלאָפֿן.

* * *

אַ גאַנצן טאָג און אַ שטיק אין אָוונט אַרײַן איז רפֿאל אָפּגעשלאָפֿן אין מיל. ווען די הינט אין דאָרף האָבן אָנגעהויבן שטאַרק בילן אויף דער נאַכט, וואָס איז אָנגעקומען, האָט ער אויפֿגעעפֿנט די אויגן און אַרומגעקוקט זיך אַרום זיך. דורך אַ נישט-פֿאַרלאַטעטן לאָך אין שינדל-דאַך האָט אַ שטיקל אויסגעשטערנטער הימל אַרײַנגעקוקט. רפֿאל האָט זיך דערמאָנט, אַז ער האָט דורכגעלאָזט אַ מינחה און אַרײַן אַ מרה-שחורהדיקער אין שטוב. ביילע זײַן ווײַב האָט אים ווידער געוופֿן עסן :

רפֿאל, ווערסט דאָך פֿאַלן פֿון די פֿיס -- האָט זי געזאָגט -- גײ צו און עס עפּעס אָפּ.

-- כ׳וועל דאַוונען מערבֿ -- האָט רפֿאל געענטפֿערט, און ער האָט זיך געוואַשן די הענט.

אין מיטן דער שמנה-עשׂרה האָט ער דערהערט טריט, וואָס דערנעענטערן זיך. ער האָט גיך אָפּגעזאָגט די שמנה-עשׂרה און אַרויסגעקוקט דורכן פֿענצטער. די ערשטע פּויערים האָבן געמומען אָנקומען און זיך אויסגעזעצט אויפֿן קלאָץ אין הויף. די פֿײַערלעך פֿון זייערע מאַכאָרקע-פּאַפּיראָסן האָבן געלויכטן און געלאָשן זיך אין דער טונקלקייט.

זיי קומען אָן -- האָט ער געשעפּטשעט -- וואָס טוט מען, ביילע?

אַ ווײַלע איז ביילע געשטאַנען אַ פֿאַרשטיינערטע, מיט ביידע הענט פֿאַרלייגט אויף דער ברוסט. באַלד איז איר אַ געדאַנק אײַנגעפֿאַלן. פֿון איר באָבע דער אַרענדאַרקע האָט זי קינדווײַז נישט איין מאָל געהערט ווי אַזוי זי פֿלעגט ראַטעווען דעם זיידן, ווען דער פּריץ פֿלעגט זיך אָנשיכּורן און געוואָלט אים שלעכטס טאָן. שטענדיק פֿלעגט זי אים אין בעט אַרײַנלייגן, אַ הייסע שטאַרץ צום בויך צולייגן און אָנגעזאָגט אים, ער זאָל קרעכצן, מיט אַלע כּוחות קרעכצן. אָט דער באָבעס עצה איז ביילען איצט אין קאָפּ אַרײַן. זי האָט שנעל צערודערט דאָס שטרוי אין מאַנס בעט, עטלעכע קישנס אַוועקגעלייגט צוקאָפּנס, ווי געוויינלעך מען מאַכט פֿאַר אַ קראַנקן און רפֿאלן אַרײַנגעוואָרפֿן אונטער דעם איבערבעט.

ביזט קראַנק -- האָט זי אים אָנגעזאָגט -- הערסט! קראַנק ביזטו, דער בויך טוט דיר ווײ.

רפֿאל האָט זיך געשעמט:

ביילע, גאָט איז מיט דיר -- האָט ער געמורמלט -- זײ האָבן דאָך מיד אין דער פֿרי געזען.

רעד נישט און צי בעסער אַראָפּ די שטיוול פֿון די פֿיס -- האָט ביילע באַפֿוילן.

איינס און צוויי האָט זי אַ כאַפּ געטאָן אַ פּײַערקע פֿון דער קיך, אײַנגעוויקלט זי אין שמאַטעס און צוגעלייגט רפֿאלן צום בויך; דערנאָך האָט זי אים איבערגעדעקט און אַוועקגעזעצט זיך אויפֿן ברעג בעט לעבן אים.

קרעכץ, -- האָט זי אים געזאָגט, -- ווי גאָט איז דיר ליב, רפֿאל, קרעכץ.

די שטימען אין דרויסן האָבן זיך אַלץ מער געהערט אויפֿן הויף. באַלד האָט זיך דורכגעשניטן אַ פּײַף. אַז קיינער איז נישט אַרויס, זײַנען די פּויערים אַרײַן אין שטוב.

ראַפֿאַל -- האָבן זײ גערופֿן -- ווּ ביזטו?

ביילע האָט זיך געשטעלט לעבן בעט ווי אַ שוץ.

■ רפֿאלן האָט דער בויך געכאַפּט -- האָט זי געזאָגט אַ קרעכצנדיקע.

כ׳האָב אים שוין עטלעכע שטאַרצן צוגעלייגט און עס העלפֿט נישט. אַלץ פֿון עגמת-נפֿש איבער די פֿערד, אָט ליגט ער.

די פּויערים האָבן געקוקט אויף דער שוואַרצער באָרד זײַנער, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פֿון בעטגעוואַנט אַרויס, און שווער געשוויגן. דער שמיד, מיט אַ שטיק אײַזן אין האַנט, האָט אָפּגעדעקט די פּערענע.

דער בויך געכאַפּט -- האָט ער נאָכגעשפּעטביילען -- מיר קען מען אַזעלכע זאַכן

נישט איינרעדן. איך פֿאַרשטיי מיך אויף ייִדישע קונצן.

רפֿאל האָט דערפֿילט אַן עמעסן ווייטיק אין די גדרים:

שכנים, -- האָט ער געמורמלט, -- האָב איך אייַך שוין אַ מאָל אָפּגענאַרט?

יאַן האָט מיט כּעס צוגעדעקט אים צוריק מיט דעם איבערבעט:

גלייבט אים נישט מענטשן -- האָט ער געזאָגט צו די פּויערים -- דאָס וויל ער זיך אויסדרייען פֿון מיטגיין, דער ייִד . . . אָפּטיילן זיך פֿון דאָרף ווי אַ פֿרעמדער.

ביילע האָטביידע הענט פֿאַרבראָכן:

מענטשן האַרציקע -- האָט זי אָנגעהויבן רעדן.

יאַן האָט איר איבערגעריסן:

-- שווייַג, ביילע -- האָט ער געזאָגט מיט צאָרן -- מיר'ן אַליין גיין. אָבער מיר'ן עס געדענקען -- קומט, מענטשן!

קומט! -- האָבן די פּויערים געזאָגט, און אַרויסגעשפּאַרט זיך פֿון שטוב.

אין דער שטילער אויסגעשטערנטער נאַכט האָבן די פּויערים פֿון ליעשנאָווקע צוויי משפּטים אַרויסגעגעבן איבער מענטשן, וואָס קענען ניט זייַן מיט דער עדה: דעם גנבֿ צעגעלעק האָט מען דערהרגעט, מיט דרענגער דאָס האַרץ אונטערגעהאַקט. רפֿאל דעם מילנער האָט מען מיט שטיינער די שויבן פֿון שטוב אויסגעשלאָגן.

גלייַך אויף צו מאָרגנס האָט רפֿאל גענומען זוכן אַ קונה אויף זייַן מיל און די פֿעלדער.

-- כ׳וועל פֿאַרקויפֿן אין מקח -- האָט ער געזאָגט צו די מעקלערס -- כ׳וויל אַריבער צו ייִדן אין שטאָט.